IX. SENAMIESČIAI

Gintaras Abaravičius

Archeologiniai žvalgomieji tyrimai Vilniuje, L.Sapiegos g. Nr.3

Archeologinius žvalgomuosius tyrimus 1994 m. L. Sapiegos g. Nr.3, Sapiegų XVII-XVIII a. rūmų aplinkoje, vykdė PTC LP. Šiuose rūmuose įsikurs Martyno Mažvydo bibliotekos administracija. Į Sapiegų rūmus bei aplinkinius pastatus 1994 m. pavasarį buvo planuota tiesti šildymo trasą. Projektuojamos šiluminės trasos vietoje iškasta 13 šurfų, ištirtas 50 m^2 plotas.

Šurfuose Nr.1, 2, 3, 4 vertingo archeologinio sluoksnio nesurasta, iki pat įžemio čia buvo suardyti XIX-XX a. sluoksniai. Šurfuose Nr.5, 6, 7, 9, 10, 11, 13 rastas įvairaus intensyvumo archeologinis XVI(?)-XVII a. sluoksnis. Šurfai Nr.5, 6, 13 liudija šioje teritorijoje XVII-XVIII a. statant Sapiegų rūmus vykdytus plačius žemės paviršiaus formavimo darbus. Anksčiausi XVI(?)-XVII a. sluoksniai aptikti šurfuose Nr.7, 9, 10 ir 13. Šurfe Nr.7 rastas intensyvus juodų žemių sluoksnis su buitinės keramikos šukėmis, datuojamomis XVII a. Ten pat rasta ir taip vadinamosios kaimiškos keramikos fragmentų, kurią galima datuoti XVI a. viduriu - pabaiga. Panašiai datuojami ir žaliai bei geltonai glazūruotų keptuvių fragmentai. Šiame sluoksnyje rastas 1654 m. Švedijos šilingas.

Šurfuose Nr.10 ir 11 buvo aptikti su XVII-XVIII a. statyba susiję sluoksniai. Aukštas gruntinio vandens lygis neleido jų iki galo ištirti.

Daugiausia radinių aptikta šurfe Nr.9. Jame rasti XVII a. susidarę kultūriniai sluoksniai. Viršutinis sluoksnis pagal du lietuviškus ir vieną lenkišką šilingus datuojamas XVII a. trečiuoju ketvirčiu. Po juo rastas griuvenų sluoksnis su baltais ir polichrominiais iki XVII a. vidurio pagamintais koklių fragmentais bei XVII a. keramika. Radiniai smulkūs, sudaužyti. Dalis šių koklių buvo herbiniai: ant dviejų fragmentų išlikęs

"Radic" (Kmicicų giminės) herbas, ant kitų - "Gozdavos" (Pacų giminės) herbų atvaizdai.

XVII a. Sapiegos susigiminiavo su Kmicicų ir Pacų giminėmis. Lukašas Sapiega (miręs apie 1626 m.), Mykolo Sapiegos sūnus, Leono Sapiegos pusbrolis, 1597 m. vedė Sofiją Kmiciciūtę. Frydrichas Sapiega (miręs 1650 m.), Lukašo Sapiegos ir Leono Sapiegos pusbrolio Mykolo Sapiegos sūnus, 1644 m. vedė Aną Pacaitę.

Taigi Sapiegų kokliai su "Radic" herbu atsirado ne anksčiau kaip 1597 m. ir ne vėliau kaip 1626 m. "Gozdavos" herbas Sapiegų herbyne atsirado ne anksčiau kaip 1644 m. ir ne vėliau kaip 1650 m. Jei spėsime, jog krosnis tuo metu išstovėdavo apie 50 metų, tuomet krosnis su "Radic" herbu buvo nugriauta apie 1647 m. O krosnis su "Gozdavos" herbu galėjo būti išardyta apie 1694 m. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog kokliai pateko į vieną kultūrinį sluoksnį, be to, virš šių griuvenų rastas sluoksnis su 1665 m. šilingais, todėl 1647 m. data yra tinkamiausia. Galime spėti, kad šis griuvenų sluoksnis atsirado 1647-1665 m. laikotarpiu, vykdant Sapiegų pirmųjų (?) medinių (?) rūmų remonto ar rekonstrukcijos darbus. Sluoksnis su kokliais nestoras, vienalytis. Pirmųjų Sapiegų rūmų remonto darbai ar rekonstrukcija visiškai galimi, turint galvoje rusų kariuomenės šešerių metų (1655-1661) okupacijos laikotarpį Lietuvoje. Vilnius ir jo priemiesčiai kaip tik labiausiai ir patyrė šios kariuomenės buvimo pasekmes. Jau minėta, kad rastieji kokliai tiesiog sutrupinti į smulkiausius gabalėlius. Atrodo, kad jie buvo sudaužyti tiesiog krosnyje. Pvz., koklis (inv. Nr.106/22), atrodo, buvo sudaužytas smogiant į "Gozdavos" herbo centrą ir subyrėjo koncentrinėmis atplaišomis.

Paskutinis šurfo Nr.9 sluoksnis, kuriame rasta keramikos, žaliai glazūruotų ir neglazūruotų koklių fragmentų, prasidėjo iškart po griuvenų sluoksniu. Neglazūruotuose bei žaliai glazūruotuose kokliuose pavaizduoti XVII a. pradžioje atsiradę ir antrai pusei būdingi rugiagėlių puokštės, pamerktos vazoje, bei stilizuotų rugiagėlių ornamentai. Kiti žaliai glazūruoti kokliai taip pat su rugiagėlių, palmių šakelių ornamentais bei "Gozdavos" herbo lelijomis. Šie kokliai su "Gozdavos" herbu jau praradę visus heraldinius atributus, lelija vaizduojama be skydo, palmių įrėmintame ovaliame lauke. Heraldinis simbolis šiuose kokliuose jau virtęs dekoratyviu ornamentu. Patys kokliai be rėmelių. Į sluoksnį jie pateko, matyt, truputį

anksčiau prieš 1647-1665 m. laikotarpį. Šiais kokliais puošta krosnis buvo nugriauta greitai po jos pastatymo, nes rasti arba beveik sveiki, arba sulūžę nuo žemių svorio ar jos cheminio poveikio kokliai. Matyt, tai irgi susiję su 1655-1661 m. karu ir vėlesniais atstatymo darbais. Dalis šio sluoksnio keramikos datuojama XVI(?) a. pabaiga-XVII a. viduriu. Čia rasta žaliai glazūruotos keptuvės dalis, raštais marginta lėkštė, rusvai glazūruota puodo šukė su tinklelio ornamentu petelių plokštumoje, žaliai glazūruota gertuvė. Kita dalis keramikos datuojama XVII a. Šis sluoksnis nestoras, radiniai rasti pilkame dirvožemyje. Kadangi kokliai ir dalis keramikos chronologiškai priklauso šiek tiek skirtingiems laikotarpiams, spėjama, kad šis sluoksnis susidarė per ilgesnį laikotarpį, o kokliai į jį pateko vėliausiai.

Šurfe Nr.9 visi sluoksniai buvo nugulę ant nelygaus paviršiaus, gal į Š staigiai nuožulnėjančio šlaito (?). Šurfe Nr.9 įžemis nebuvo pasiektas, iki pat gruntinio vandens buvo kasamas šlynas su smėliu, kuriame rasta plytų duženų. Gali būti, kad dar prieš susidarant karo laikotarpio sluoksniams, šioje vietoje buvo vykdomi žemės paviršiaus formavimo darbai.

Šurfe Nr.9 buvo rasta siena, nepažymėta 1737 m. Fiursterhofo Vilniaus miesto plane. Ją, matyt, galima sieti su XVIII-XX a. nuolatiniais Sapiegų rūmų pertvarkymais. Tačiau galime teigti, kad ši siena buvo išgriauta prieš išgrindžiant buvusios Sapiegų valdos teritoriją lauko akmenų grindiniu, nes grindinys buvo paklotas virš šios sienos

Kasinėjimų metu surinkta daugiau nei 222 radiniai.

1995 m. šalia rūmų buvo iškastas šiluminės trasos griovys, tačiau naujų archeologinių radinių neaptikta. Šiluminės trasos atkarpa iki rūmų nekasta.

Giedrius Aleliūnas

Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Jurbarko mieste 1995 metais

1995 m. pagal LKPC programą atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Jurbarke. Tyrimų tikslas - nustatyti senamiesčio kultūrinio sluoksnio teritorijos ribas. Buvo žvalgoma įvairiose senamiesčio vietose siekiant nustatyti kultūrinio sluoksnio storį ir intensyvumą. 1995 m. iškasta 70